

BABUCS ZOLTÁN

JÁSZBERÉNYI GUMIHUSZÁROK ÉS PÁNCÉLOSOK A GYORSHADTEST KÖTELÉKÉBEN (1941)

ABSZTRAKT: Csak 1938-tól indulhatott meg a Magyar Királyi Honvédség fejlesztése, amely a szomszédos államokkal szemben megívandó revíziós háborúra és nem a Szovjetunió ellen készülődött. A gyorshadtestet 1941. június 27. után vetették be a „bolsevizmus elleni keresztes hadjáratban”, kötelékébe tartozott a jászberényi 9. kerékpáros-harcokosi zászlóalj, amelynek átszervezése javában tartott: 1. és 2. százada kerékpáros maradt, de a zászlóaljtorzs, a 3. és a 4. század már 39 db 38 M. Toldi (A20 és B20) könnyűharcokosit kapott. A jászberényiek július 13-án estek át a véres tűzkeresztségen Antonovka–Filjanovka térségében. Páncélosaik a Donyec menti Izjumig jutottak el, műhely alosztálya és két kerékpáros százada Obertynben maradt hadtestközvetlenül. A hadműveletek során kiderült, hogy a Toldi a szovjet harcokocsikkal és páncéltörő lövegekkel szemben tűzerő- és páncélvédettségszemponjtájából alulmaradt, egyetlen erénye gyorsaságában és mozgékonyaságában rejlett.

KULCSSZAVAK: hadseregfejlesztés, gyorshadtest, Toldi könnyűharcokosi, kerékpárosok, Vörös Hadsereg, keleti hadműveleti terület

---

Jászberény megyei város házi zászlóalja 1921-től állomásozott az 1850 és 1872 között épített, U alakú, fedeles lovardával rendelkező huszárlaktanyában. A Jászkun-nyalozegredből szervezett 5. honvéd kerékpáros zászlóalj honvéde-

it a helybéliek gumihuszároknek vagy dróthuszároknek hívták. A motorizált alakulatoknál jóval olcsóbb, ám mégis gyorsan mozgó zászlóalj 1931-ben Kiss Ernő honvéd altábornagyról neveztetett el, aki Aradon 1849. október 6-án vértanúhalált halt. A győri programnak és a bledi egyezménynek köszönhetően 1938-tól megindulhatott a Magyar Királyi Honvédség minőségi és mennyiségi fejlesztése, amely a szomszédos államokkal szemben megvívandó revíziós háborúra és nem a szovjetek ellen készült. Ez a gépkocsizó lövészeket helyettesítő, gyorsan mozgó kerékpáros zászlóaljakat – köztük a jászberényieket (akiknek hadrendi száma 1939. január 23-án 5.-ről 9.-re módosult) – is érintette, így azok páncélosokká való átszervezése 1940. december 1-jén indult meg. Az 1941 júniusának végéig tartó „páncélos átképző tanfolyam” (helyszínei: Jászberény és Esztergom-tábor) oktató keretét a nyíregyházi 1. lovasdandár páncélos zászlóaljának könnyűharckocsi százada adta, amelyet 1941 januárjában helyeztek át Jászberénybe és a zászlóalj 4. századaként ténykedett tovább. A tanfolyamot a délvidéki hadműveletek¹ miatt félbe kellett szakítani, és az átszervezés javában tartott, amikor június 27-én „Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállott”, és mozgósították a budapesti gyorshadtestet, köztük a jászberényieket is. A zászlóaljtorzs, a 3. és a 4. század 39 db 38 M. Toldi (A20 és B20) könnyűharckocsit² kapott, ám az 1. és a 2. század kerékpáros maradt, ezért is vette fel az alakulat a 9. kerékpáros-harckocsi zászlóalj elnevezést, amely a budapesti 1. gépkocsizó dandár alárendeltségébe tartozott.³

1 A jászberényi kerékpárosok az 1938 és 1940 közötti országgyarapítás tevékeny részesei voltak.

2 A 38 M. Toldi könnyűharckocsi harci tömege – vagyis a lőszerrel, üzemanyaggal feltöltött, kezelőszeméllyel együttes súlya – 8,5 tonna, maximális sebessége 50 km/h, páncélvastagsága 5–13 mm volt. Fegyverzete egy db 36 M. 20 mm-es nehézpuskából és egy db 34/40 M. Gebauer géppuskából állt, kezelőszemélyzetét három fő alkotta. A két változat között csak minimális különbség mutatkozott, a Toldi A20 ív-, a Toldi B20 botantennás volt, s ezen változatba a gyenge német torziós rugók helyett magyar gyártmányokat építettek be.

3 A jászberényi 9. kerékpáros-harckocsi zászlóalj mellett a következő csapattek tartoztak a 1. gépkocsizó dandárba: budapesti 1., 2. és 3. gépkocsizó zászlóalj, budapesti 10. kerékpáros zászlóalj, budapesti 1. gépkocsizó tüzérsztály, budapesti 1. felderítő zászlóalj, háros-szigeti 1. gépkocsizó utászszázad, budapesti 1. gépkocsizó híradószázad, valamint a budapest-budaörsi 1. gépkocsizó közelfelderítő repülőszázad.

1. kép. Jászberényi tisztek a páncélos átképzésen. A harckocsi tornyában: Néray Vilmos alezredes, zászlóaljparancsnok. Balról-jobbra: vitéz Deák János hadnagy, Dr. Ruszty Miklós orvos főhadnagy, Miklós Endre százados, két ismeretlen tiszt, Sági Jenő százados, Jászi Pál hadnagy és Simon László hadnagy. Esztergom-tábor, 1941 júniusa

A zászlóalj hadinaplójából kiderül, hogy „[...] a harckocsik fele már a többszörösét lefutotta annak a kilométerszámnak, melynél hivatalosan generáljavításba kellett adni a harckocsit [...] a másik fele viszont vadonatúj. Ezeknél a régiekkel szemben a gyártásnál több változtatást eszközöltek. Minthogy ezeket a harckocsikat néhány nappal az elindulás előtt vette át a zászlóalj, tartalék alkatrészekkel, ezen változtatásoknak megfelelően nem rendelkezünk. Ezek hiányában azután egész csekély műszaki hiba miatt, mely egyébként a századoknál hamar kijavítható lenne, – harckocsikat vagyunk kénytelenek hátrahagyni, mint üzemképteleneket. Egyébként maga a harckocsi anyag igen jó, kísérő feladatok megoldására kiválóan alkalmas, gyors, mozgékony és páncélzatához mérten

tűzerős.”⁴ Arra már nem maradt idő, hogy a gyárakból érkezett új könnyűharc-kocsikba beszereljék az R-5 rádió adóvevőket, amelyek olykor a hadműveleti területen rendkívüli gondokat okoztak.

Mozgósításuk alatti hangulatukról így írt Zytás István százados, zászlóalj-segédtsz: „A lelkünk már amúgy is tele volt izgalmas várakozással a szovjet elleni háborúba való belépést illetően, amelyet különösen a román mozgósítás elrendelése váltott ki. Ugyanis, – mint politikailag tájékozatlan elemek, – fél-

2. kép. Bevagonírozott jászberényi páncélosok úton a keleti hadműveleti területre

4 Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Horthy-kori alakulatok, II. 1456. M. kir. Kárpát csoport 9. h. kp.-hk.zlj. 2. doboz. Zytás István: A m. kir. „Kiss Ernő altábornagy” 9. honvéd (kerékpáros) harckocsi-zászlóalj hadikrónikája. 1941. július 1-től szeptember 27-ig. 59. (a továbbiakban: Jászberényi hadikrónika)

tünk attól, hogy a szovjet elleni hadjáratban esetleg nem veszünk részt, ami – a mi elképzelésünk szerint – a románoknak nagy erkölcsi előnyt jelentett volna szövetségeseinknél. Eltekintve attól, hogy az 1919-es magyarországi kommunizmus szenvedéseiért legtöbbször még elszámolnivalónk volt, a kommunizmus felidézőivel szemben és erre a kedvező alkalom lehetőségét elérkeztünknek találtuk.”⁵

A keleti hadműveleti területre elvonuló magyar királyi „Kiss Ernő altábornagy” 9. honvéd kerékpáros-harckocsi zászlóalj tiszti beosztásai⁶

Zászlóaljparancsnok: Néray Vilmos alezredes (kivonuló–aug. 9. bet.), Barthalos Zoltán százados (aug. 9–szept. 27.), a gyorshadtest bevetésre alkalmas páncélos részeinek összevonása után az 1. lovas páncélos zászlóalj parancsnoka, vitéz nemes kissásroslaki Bercsényi László őrnagy vette át a parancsnokságot a hadra fogható jászberényiek felett is.

Zászlóaljsegédtiszt: Zytás István százados (kivonuló–aug. 26. bet.), Tóth Lajos hadnagy (aug. 26–szept. 6.), vitéz nemes békei Koós Miklós főhadnagy (szept. 6–n. a.)

Zászlóaljtörzs, közvetlenek:

Lőszertiszt: Kerényi Sándor főhadnagy (kivonuló–júl. 21. hh.), Fodor József hadnagy (júl. 22–szept. 6.), Demitrovits Ferenc százados (szept. 6–27.)

Csapatcsendőr- és gáztiszt: Fodor József hadnagy (kivonuló–szept. 27.)

⁵ *Jászberényi hadikronika* 11–12.

⁶ A táblázatoknál szereplő rövidítések feloldásai: áth. = áthelyezve, bet. = beteg, elt. = eltűnt, hadifogs. = hadifogságba esett, hh. = hősi halott, hv. = hazavezényelve, n. a. = nincs adat, seb. = sebesült, sér. = sérült.

Zászlóalj vezető orvos: Dr. Ruszty Miklós orvos százados (kivonuló–szept. 27.)

Zászlóalj orvos: Dr. Horváth Károly orvos főhadnagy (kivonuló–szept. 27.)

Zászlóalj segédorvos: Dr. Erdős István Barnabás orvos zászlós (aug. 10–szept. 27.)

GH főnök: Szabó Gergely II. gazdasági főhadnagy (kivonuló–szept. 27.)

Vonatparancsnok: Mizsei Zoltán hadnagy (kivonuló–szept. 27.)

Árkász szakasparancsnok: Faragó Ferenc hadnagy (kivonuló–dec. 20.)

Távbeszélő szakasparancsnok: Tóth Lajos hadnagy (kivonuló–dec. 19. seb.)

Századok:	Századparancsnokok:	Szakasparancsnokok:
3. könnyű-harcokosi	vitész Kárpáthy Tibor százados (kivonuló–júl. 13. seb.), mellétei és horkai Barna Sándor főhadnagy (júl. 13–30.), Toronyi Béla százados (júl. 30–szept. 27.)	Elsőtiszt: mellétei és horkai Barna Sándor főhadnagy (kivonuló–júl. 13.), Fodor József hadnagy (júl. 30 –n. a.) Szakasparancsnokok: Simon László hadnagy (kivonuló–szept. 27.), Dorsan Alfonz hadnagy (kivonuló–júl. 13. seb.), Hábel Pál hadapród őrmester (kivonuló–júl. 13. hh.), Marschek Zoltán hadapród őrmester (júl. 14–aug. 26. hv.), Bőjte György főhadnagy (aug. 26–szept. 27.), nemes rásonyi Papp Ferenc hadnagy (aug. 26–1942. jan. 2.), Kömlődy Imre hadnagy (aug. 26–n. a.)
4. könnyű-harcokosi	Barthalos Zoltán százados (kivonuló–aug. 9. áth.), Demitrovits Ferenc százados (aug. 9–szept. 27.)	Elsőtiszt: Zsuffka Miklós tartalékos főhadnagy (kivonuló–aug. 26. hv.), vitész Szűcs Ervin főhadnagy (aug. 26–dec. hó) Szakasparancsnokok: nemes lébényi Chapó Gyula hadnagy (kivonuló–szept. 27.), vitész Korponay Dezső hadnagy (kivonuló–szept. 27.), Kömlődy Imre hadnagy (kivonuló–aug. 26. áth.), Győrbíró László főhadnagy (aug. 26–1942. jan. 15., más helyütt: 1942. febr. 8.), Laczkó Győző hadnagy (aug. hó–okt. 20. hh.)

Műhely alosztály:

Parancsnok: Miklós Endre százados (kivonuló–szept. 27.)

Gépkocsi tiszt, szakasparancsnok-helyettes: Geiger Lajos továbbszolgáló próbaszolgálatos zászlós (kivonuló–szept. 27.)

Századok ⁷ :	Parancsnokok:	Szakaszparancsnokok:
1. kerékpáros század	Szabó Károly százados (végig)	vitéz Deák János hadnagy (végig), Farkas János tartalékos hadnagy (végig), Streitmann Kálmán zászlós (végig), Szűcs Lajos Sándor hadapród őrmester (végig), beosztott tiszt: Szakács Imre hadapród őrmester (végig)
2. kerékpáros század	Sági Jenő százados (végig)	Jászi Pál hadnagy (végig), Nagy János tartalékos hadnagy (végig), Zaják Árpád zászlós (végig), Dr. Csák Kálmán zászlós (végig), beosztott tiszt: Pokorny János hadapród őrmester (végig)

A zászlóaljtörzs (8 tiszt, 75 honvéd) mellett az árkász- (1 tiszt, 82 honvéd) és a távbeszélőszakasz (1 tiszt, 26 honvéd), valamint a 3. (5 tiszt, 119 honvéd) és a 4. könnyűharckocsi század (5 tiszt, 122 honvéd) vagonírozott be a jászberényi vasútállomáson. A két, felvirágozott szerelvényen 20 tiszt és 424 fő legénység indult el július 1-jén a keleti hadművelleti területre. A „kiránduló vonatok” Ráhoig vitték a jászberényieket, s ott kirakodva július 4-én Kőrösmezőn át a Tatárhágón átkelve vonultak Kolomea felé.

A zászlóalj elvonuló részeinek harckocsi és gépjárműanyaga (július 1.):

Alosztály:	Könnyűharckocsi:	(Terepjáró) tehergépkocsi:	(Terepjáró) személygépkocsi:	Motorkerékpár:
zászlóalj törzs	3 db	6 db	6 db, 2 db sebesültszállító-, 1 db tartálygépkocsi	8 db
árkász szakasz	-	8 db	2 db	1 db
távbeszélő szakasz	-	2 db	1 db R/7 rádió gépkocsi	2 db
3. könnyűharckocsi-század	18 db	13 db	2 db	6 db
4. könnyűharckocsi század	18 db	14 db	2 db	6 db
Összesen:	39 db	43 db	16 db	23 db

⁷ A kerékpáros századok július 1. és 25. között voltak kint a hadművelleti területen, így az itt szereplő tisztek esetében a „végig” megjelölés ezt az időszakot jelenti.

A gépjármű- és harckocsianyag tekintetében nagy hiányok mutatkoztak, mivel azok az alakulatok, amelyeknek anyagot kellett volna átadniuk a jászberényieknek, azt a mozgósításra hivatkozva megtagadták.

A zászlóalj műhely alosztálya (három tiszt és 25 honvéd), 1. (öt tiszt, 239 honvéd) és 2. (öt tiszt, 252 fő) kerékpáros százada július 8-án érkezett be az Obertynben beszállásolt zászlóaljhoz, ám nem vett részt a további előrenyomulásban, mert hadtestközvetlenként maradt vissza, hogy őrizze a mihalczei Dnyeszter-hidat, a horodenkai cukorgyárat, de fogolykísérésre és zsákmányanyag őrzésre is kapott parancsot.

3. kép. A 9/2. kerékpáros század kelet felé tart

4. kép. A 9/2. kerékpáros század átkelése a Dnyeszteren.
Balról az első: Ilonka István hivatásos törzsőrmester

A zászlóaljhoz beérkezett alosztályok gépjárműanyaga (július 8.):

Alosztály:	Kerékpár:	(Terepjáró) tehérgépkocsi:	Személygépkocsi:	Motorkerékpár:
Műhely alosztály	-	5 db	-	-
1. kerékpáros század	206 db	3 db	1 db	7 db
2. kerékpáros század	206 db	3 db	1 db	9 db
Összesen:	412 db	11 db	2 db	16 db

Tűzkeresztség Antonowka–Filjanovka között

A zászlóalj páncélos részei július 9. és 20. között a Bug folyóig tartó előretörésben vettek részt. A véres tűzkeresztségen július 13-án estek át Antonovka–Filjanovka térségében. A német alárendeltségben lévő 9/3. harckocsi század és a 9/4. harckocsi század egy szakasza erőszakos felderítést hajtott végre, lendületesen haladtak előre, így a kísérő német kerékpáros század kétszáz szovjet katonát fogott el, több nehézfegyvert és két páncéltörő löveget zsákmányolt.

A visszakozó szovjetek a Filjanovkába vezető út mentén és a faluban bújtak meg. Az élszakasz páncélosai 18 óra körül érték el a falut, ahol a szovjetek páncéltörő ágyúval két Toldit kilóttak. A századparancsnoki harckocsi és szakasza rádióösszeköttetés hiányában nem tudta, mi történt, így követte Dorsan Alfonz hadnagy szakaszát. A helység bejáratánál aztán a századparancsnoki harckocsit is telibe találták. A parancsnok, vitéz Kárpáthy Tibor százados sebesüléssel megúsza, kezelőit viszont széttépte a robbanás. A zászlóalj hadinaplója szerint „a páncéltörő löveg újból [a századparancsnok] kocsiját választja célpontul, mint ez várható volt. Nincs kiút. Ekkor Hábel Pál hadapród őrmester villámgyorsan felismerve a súlyos helyzetet, hősi elszántsággal kocsijával a kilőtt, önmagával tehetetlen parancsnoki harckocsi elé kanyarodik és saját testével fogja fel a neki szánt lövést. A hősi önfeláldozásban Hábel Pál hadapród őrmester és mindkét kezelője életét veszti és ezzel örökérvényű példáját adja a magyar katonai erényeknek és önfeláldozó készségnek [...]”⁸ Ezen összecsapásban a jászberényiek hat Toldi könnyűharckocsit⁹ vesztek, elesett kilenc harckocsizó¹⁰ és

8 *Jászberényi hadikrónika* 29.

9 A kilőtt harckocsikból négy Toldi A20 (rendszáma: H-306, H-314, H-315, H-316), kettő pedig Toldi B20 (rendszáma: H-397, H-399) volt.

10 Bencs József (1917), Bogdán János (másutt: Lajos) (1919), Csontó Imre (1917) címzetes őrvezető, Hábel Pál hadapród őrmester (1914), Hégyel János honvéd (1919), Horváth Dezső továbbszolgáló szakaszvezető (1913), Kakuk Kálmán honvéd (1917), Kiss Gyula hivatásos őrmester (1914), Török István címzetes őrvezető (1916).

megsebesült két fő. E harcokban a szovjet félnek is voltak veszteségei, a halottak száma 40–50 fő volt, számtalan kézi lőfegyver, 8–10 géppuska, öt páncéltörő ágyú, egy harckocsi semmisült meg, vagy került a támadó csapatok birtokába.

Az antonovka–filjanovkai összecsapás tapasztalatai már egy 1942-ben kiadott munkában is olvashatók: „[...] harckocsival, különösképpen pedig könnyűharckocsival, mindig átkarolólag támadunk. Mihelyt az ellenséggel való találkozás lehetséges, a harckocsi a műútról térjen le és a terepen folytassa előnyomulását, mert az ellenség páncéltörő ágyúit rendszerint az utak mentén állítja fel.”¹¹ Július 14-én vitéz Major Jenő vezérőrnagy, dandárparancsnok napiparancsban tudatta Kurt von Briesen német gyalogsági tábornok, a német 17. hadsereg alárendeltségébe tartozó LII. hadtest parancsnokának dicséretét: „A velünk érintkezésben lévő német csapatok parancsnokai a legnagyobb elragadtatással beszélnek velük együtt küzdő alakulataink magatartásáról és abbeli óhajukat fejezik ki, vajh mindig ilyen megbízható támaszuk lenne. Szeretett honvédeim, ez nem lep meg engem, mert ismerlek benneteket. Mégis büszke vagyok rátok és köszönöm nektek, hogy a magyar hazának ezt az örömet megszereztétek.”¹² Briesen a következőket írta a gyorshadtest parancsnokának a július 13-i Nova-Usica körüli harcokról és a jászberényi páncélosok helytállásáról: „[...] az Ön harckocsi százada oly bátorsággal, körültekintéssel és elszántsággal vetette magát bele a harcba, hogy én ezért Önnek csak őszinte bajtársi köszönetemet nyilváníthatom. A támadás gyors sikere nagyrészt a derék magyar páncélosok elszánt előretörésének volt köszönhető. Kérem fejezze ki ennek a derék csapatnak legőszintébb köszönetemet.”¹³

11 Zentay 1942, 32.

12 *Jászberényi hadikrónika* 32.

13 *Jász Hírlap*, XXIII. (1941) 42. sz. 1–4.

Előretörés és folyamvédelem a Dnyepernél

Július 22-én a zászlóalj két harcokcsi századának 39 harckocsijából csak tizenkettőt lehetett bevetni, más leírás szerint 17 működőképes Toldijuk volt (létszámuk ekkor 33 tiszt és 944 fő legénység volt). Augusztus 9-ig a jászberényiek a Bug menti harcok részesei voltak, a Pervomajszk környéki hadmozdulatok során végeztek felderítési és biztosítási feladatokat, majd augusztus 10. és 24. között a Bug és az Ingul folyók közötti előretörésben szerepeltek.

Ekkor a jászberényiek 15 db üzemképes harckocsiját egy századba vonták, és augusztus 10-én az egyik szakaszparancsnok, nemes lébényi Chapó Gyula hadnagy azt a parancsot kapta, hogy egy páncéltörő ágyús rajjal megerősítve a Gromoklej patak nyugati partja mentén haladjon Kaszpiro-Nyikolajevka felé, hogy felderítse, maradt-e a patak felett átívelő ép híd. Ellenséges behatás nélkül nyomult előre Vovcsij községig, ahol talált egy használható hidat, ám a szemrevételezést követően vissza kellett vonulnia, mert ellenséges tűz érte. Évtizedekkel később Chapó Gyula így emlékezett a továbbiakra: „[...] 25 kilométeres menet után egy kis domb előtt megálltunk. Én felkúsztam a domb pereméig [...] A peremvonalról elképzelhetetlen látvány tárult elém, magam sem hittem, amit látok, tőlem 500 méterre volt a híd. A híd előtt és után kilométeres oszlopok menteltek zárt sorokban a Dnyeper-kanyar felé. Itt volt a géppuskám, amelyekkel ezreket lőhetek agyon percek alatt. A harckocsikkal is ezreket tudok a földbe ti-porni. Nem ezt választottam. Nem akartam egy életen keresztül hullahegyekkel és széttaposott emberi cafatokkal álmodni [...] Lehet, hogy kaptam volna egy szép kitüntetést [...] de így embernek érzem magam. Ma is így cselekednék.”¹⁴

Augusztus 12-én Marschek Zoltán hadapród őrmester szakasza egy ellenséges repülőátmadást követően Kaszpiro-Nyikolajevka házai közé húzódott. A településen azonban páncéltörő ágyúkkal megerősített, zászlóalj erejű szovjet

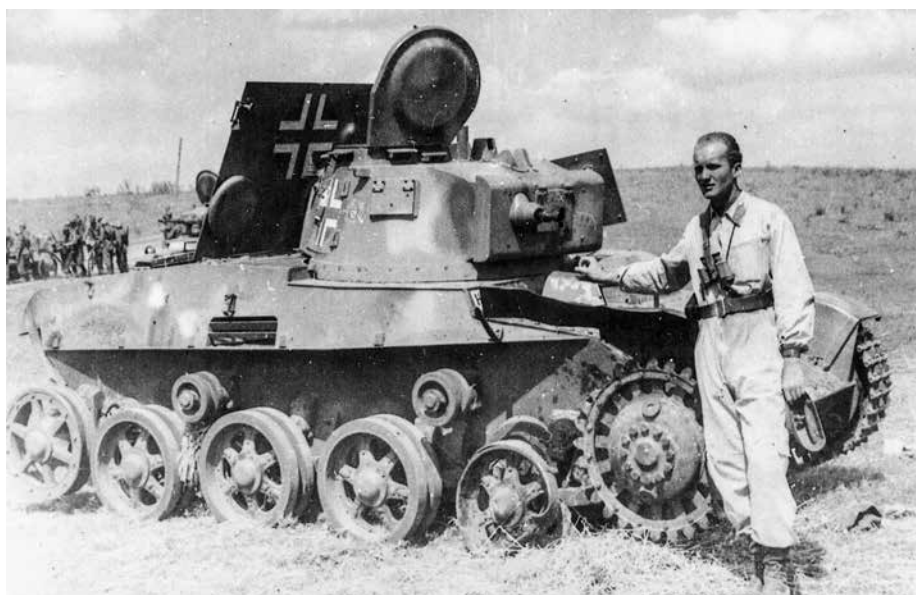
14 Nemes lébényi Chapó Gyula páncélos főhadnagy levele (St. Louis/USA, 1999. május 19.) (Babucs Zoltán gyűjteményében)

katona tartózkodott. A páncéltörő lövegek a község előtti hídon voltak nyílt tüzelőállásban, azokat a harckocsik tűz alá vették, s a hídon átbogva a főutcára tartottak. A szovjetek ekkor lőtték ki két Toldit, csak a szakaszparancsnoki harckocsi menekült meg, amely nagy nehézségek árán tudott csatlakozni egy másik magyar támadó ékhez. Ezen a napon Chapó Gyula hadnagy szakasza a Gromok-lej patak mentén biztosította a budapesti 2. gépkocsizó lövész zászlóalj menetét. A 200–300 méter széles völgyben haladva a 2. raj kísérő harckocsija aknára futott. Két görgője szétment, lánctalpáról leszaladt, a kezelőszemélyzet légnyomást kapott. Igyekeztek kijutni az aknamezőről, ezért a kocsiparancsnokok kiszálltak és úgy irányították a Toldikat, amikor a dombtetőről ellenséges tüzet kaptak. Reggel fél nyolckor a toronyban álló 1. raj parancsnoka megsebesült, motorjánál üzemhiba lépett fel, így hátra rendelték. Mindezekről Chapó hadnagy a következőket rögzítette: „A völgy peremének elérése után a harckocsiszakasz úgy állt meg, hogy tüzével uralni tudta az előterepet [...] Egyszer csak észrevettem, hogy az 1. raj parancsnoka sápadtan kiszállt harckocsijából. Azonnal odamentem és láttam, hogy az őrzető több sebből vérzik. A domb túloldali lejtjén, tőlünk 80–100 méterre levő oroszok tűz alá vették kocsiját és a nyitott toronytetőt három lövedék ütötte át tenyérnyi területen. A harckocsivezető ekkor jelentette, hogy a motorban olyan rendellenesség van, amit ő megjavítani nem tud. Így a sebesült őrzetőt a harckocsival visszaküldtem.”¹⁵ A gépkocsizó lövészek támadáshoz fejlődtek fel, hogy az aknamezőn rekedt, páncéltörő lövegek tüzébe került páncélosokat kimentsék. Az ellenséges nyomás miatt azonban a zászlóalj kénytelen volt hátrálni, amit Chapó hadnagy tűztámogatással fedezett. Felvették a súlyos sebesülteket, de a völgy alján megsérült a parancsnoki harckocsi is. Megmaradt harckocsijával Chapó hadnagy felvette a két üzemképtelen Toldi kezelőszemélyzetét és még öt sebesült honvédet. Ismét a szakaszparancsnokot idézzük: „A szakaszparancsnoki kocsi leért a völgybe, amikor hatalmas dörrenés rázta meg a kocsit. A fejünket alaposan bevették a toronytetőbe, a levegő sűrűbb lett a harckocsiban és nagy ívben leszaladtunk az útról. Harckocsiból szállva láttuk, hogy aknára futottunk [...] A lánca a harckocsitól 15–20 méter távolságra elmaradt,

15 Chapó 1942, 558.

a görgők szétmentek és a sárhányó a szerszámládával együtt messze repült. Az oroszok pedig lassan szivárogtak le a völgybe. Nehéz perceket éltünk át. Maradt egy üzemképes harckocsi és ott volt még a két, aknára futott kocsi legénysége. Őt sebesült honvéd is a harckocsik mellett húzódott meg. Mit csináljunk a harckocsikkal? Felgyűjtjük vagy hagyjuk itt azokat úgy, ahogy vannak? Miután az oroszok erős puskatűz alá vették az ittlévő részt, azonnal kiadtam a parancsot a fegyverek kiszerezésére és a harckocsik lecsukására.

Az épen maradt harckocsi ezalatt tüzével lefogta a támadó oroszokat. Egy itthagytott Krupp vontatóra¹⁶ raktuk a fegyvereket és a szerelvényt. A megmaradt

5. kép. „Chapó Gyula aknára futott Toldi harckocsija, amelyik a szovjet hadsereg kezére került 1941.VIII.13-án (sic!). A kép két nappal később készült, amikor a harckocsit ismét visszavettük és a javítórészleg pár napon belül kijavította”

16 A német gyártmányú 37 M. Krupp Protze L2. H. 143 terepjáró félrajgépkocsi súlya 2,6 tonna, maximális sebessége 65 km/h volt. A vezetőn kívül kilenc főt szállíthatott, vontatmánya úton egy tonna, terepen 600 kg lehetett. A honvédségnél a gépkocsizó zászlóaljak géppuskás századai használták csapatszállító gépkocsiként, amelynek fő vontatmánya a 36 M. 3,7 cm-es páncéltörő ágyú volt.

harckocsi előtt indult el a Krupp és közvetlenül mögötte ment a harckocsi, hogy az erős puskatűzet felfogja. Pár méter után a Krupp felmondta a szolgálatot. Az orosz páncéltörő ágyú lövedékei a közelünkbe csapódtak be. A gyalogság 100 méterre közelített meg minket. A gépkocsi vontatólánkra való felkapcsolására idő nem volt és így a súlyosan sebesülteket áttettük a harckocsira. Ott aztán nyolcan kapaszkodtunk a harckocsi oldalán és még bent ült a három kezelő.”¹⁷ Időközben még egy „Rata”¹⁸ is reájuk csapott, támadása azonban eredménytelen maradt, így a páncélosok szerencsésen bevonultak a zászlóaljhoz. Addigra a gépkocsizókat már átkarolás fenyegette, ezért Korponay hadnagy szakaszát a jobbszárnyra küldték. A támadás meglepte az ellenséget, mivel a Szuborevka felől előtörő harckocsik a sűrű fasorok takarását kihasználva közelítették meg a szovjeteket, akik Szuvarovkára hátráltak.

Augusztus 15-én a jászberényiek elérték a Fekete-tenger partján fekvő, rommá lőtt Nyikolajev városát. A zászlóaljat Kaszpiro-Nyikolajevkára irányították, ekkor találták meg a Marschek hadapród őrmester vezette szakasz pár nappal korábban kilőtt két harckocsiját. Megvizsgálták a Toldikat, és kiderült, hogy a kis méretű páncéltörő lövedékek alul csapódtak be, a lánchajtót és a kormányművet tették tönkre. Helyben nem lehetett megjavítani, így azokat haza kellett szállíttatni nagyjavításra. A falusiaktól megtudták, hogy hat páncélos – közülük az egyik súlyosan megsebesülve – szovjet hadifogságba esett, bakancsaikat elvették, de csak ötöt hajtottak hátra. Hamarosan rátaláltak Kerekes Miklós harckocsivezető honvéd (1918) elásott holttestére, akit a szovjetek puskatussal vertek halálra. Augusztus 18-án Kerekes honvéd koporsójánál Barthalos Zoltán százados megható búcsúbeszédet mondott, s katonai tiszteletadással temették el a hősi halált halt honvédet.

17 Chapó 1942, 559.; Augusztus 14-én Vovcsijról indult el az egyik harckocsi szakasz a Nyikolajevre vezető országút mentén, hogy felvegye az összeköttetést a budapesti 10. kerékpáros zászlóaljjal. Ekkor találták meg Chapó hadnagy visszahagyott harckocsijait, amelyeket a szovjetek nem tudtak felgyújtani, így azokat feltörték és kifosztották, elvitték a jelzőzászlókat és a rakétapisztolyokat. A műhely alosztály három nap alatt üzemképessé tette a páncélosokat.

18 A Rata („Patkány”) = Polikarpov I-16 együléses szovjet vadászgép, melynek maximális sebessége 340 km/h volt, s több altípusa létezett, standard fegyverzetét négy db 7,62 mm-es géppuska, vagy kettő db 20 mm-es gépágyú és 500 kg bomba jelentette. A honvédek a szovjet vadászrepülőket hívták Ratának.

A zászlóalj augusztus 24-ig kapott pihenőt, a 42 fokos kánikulában az államany fűrdni járt és harckocsi karbantartást végzett, augusztus 20-át pedig alosztályonként ünnepelték meg. Ekkor – a hadjárat során első ízben – kaptak a feljavított koszt mellé sört.

A jászberényiek „talpon” mentek a Fekete-tenger partján elterülő Nyikolajev városából a Dnyeper felé, ahol szeptember 27-ig a folyamvédelmet ellátó magyar gyalogságot támogatták – az 1. gépkocsizó dandár tartalékként – a veszélyeztetett helyeken bevetve.¹⁹

Szeptember 6-án a budapesti 1. gépkocsizó zászlóalj körletében a szovjetek zászlóalj erővel kísérelték meg a betörést. A gépkocsizók támogatására a budapesti 3. gépkocsizó zászlóalj 3. és forgalomszabályozó századát, valamint a 9. kerékpáros-harckocsi zászlóalj egy harckocsi szakaszát küldték ki. Miután hajnali 4-kor Nyikopoljon feltankolták a harckocsikat, elindultak, és – 65 km utat megtéve – 2 óra 45 perc alatt érkeztek be a gépkocsizó zászlóaljhoz. A gépkocsizók parancsnoka tájékoztatta a beérkezett erősítés tisztjeit, és Chapó hadnagy úgy döntött, páncélosaival két oldalról megpróbálja felszámolni a szovjetek által képezett hídfőt. „A támadás raj ék alakzatban indult meg. Egy gyümölcsösön haladtunk keresztül – írta a szakaszparancsnok –, amikor az első orosz fészkeket észrevettük. Miután páncéltörő tüzet nem kaptunk a harckocsik megálltak és így állóhelyből vették tűz alá a menekülő oroszokat. Egyszerre csak hatalmas dörrenés rázta meg a szakaszparancsnoki harckocsit. Az előttünk három méterre lévő lövészgödörből egyszerre négy kézigránát repült a harckocsi felé. Három a harckocsi tetején robbant. Hatástalanok voltak és csak zajt okoztak. A negyedik az egyik görgő gumiját vitte le. A következő pillanatban nehézpuskánk repeszgránátja biztosított arról, hogy a gödörben lévő két orosz kézigránátot nem fog többet dobni. A terület átfésülése közben több ellenálló géppuska és golyószórófészket tapostunk emberestül a földre.”²⁰ A páncélosok, hogy megtörjék ellenállásukat, támadásuk során az ellenséges gyalogságot beletaposták a saját

19 Mivel az 1. gépkocsizó dandár csak szeptember 8-án foglalta el a számára kijelölt Dnyeperszakaszt, szeptember 7-én a jászberényiek tábori istentiszteleten vettek részt Katescsinó faluban, azután „honvéd szórakoztató műsort” tartottak játékos sorversenyekkel.

20 Chapó 1942, 562.

állásaikba. Ezen nem kell megbotránkozni, mivel a második világháborúban ezt a fajta harcéljárás a szembenálló felek harckocsijai általánosan használták. Az akció sikerrel járt, este 10 órára mintegy 125 szovjet katona holtteste borította a kiürült hídfő területét, míg 120-an megadták magukat. Chapó hadnagy haditettéért kiérdemelte a kardos-hadiszalagos bronz Signum Laudist.

Szeptember 14-én a jászberényiek istentiszteleten vettek részt, ezután került sor kitüntetések átadására vitéz Major Jenő vezérőrnagy jelenlétében. A tisztek közül egy fő a kardos-hadiszalagos Magyar Érdemrend lovagkeresztjét, kettő a kardos-hadiszalagos Bronz Signum Laudist kapta meg, a tisztetek és a legénység soraiból pedig tízen a Magyar Bronz Vitézségi Érmét. A zászlóalj hadinaplója szerint: „Büszkék vagyunk kitüntetett bajtársainkra és azzal az elhatározással kívánunk nekik katonaszerencsét, hogy mi is úgy fogjuk teljesíteni kötelességünket és olyan lelkesen fogjuk szolgálni a zászlót, mint ők tették, – nem a látható kitüntetésért, hanem a lelkiismeretünk megnyugtatására Hazánk, otthonunk és magunk jobb jövője érdekében.”²¹

A zászlóalj zömének hazatérése és harcok a Donyec menti Izjumnál

Szeptember végén vitéz Bercsényi László őrnagy parancsnoksága alatt harcképes részeit a rétsági 11. harckocsi zászlóaljával együtt összevonták a nyíregyházi 1. lovas páncélos zászlóaljjal.²² A jászberényiek üzemképes harckocsijaikon kívül a távbeszélő szakaszt adták át e zászlóaljnak, zömük visszakerült békehelyőrségükbe.²³

21 *Jászberényi hadikrónika* 83.

22 A zászlóalj két harckocsi századból állt (9/1. és 11/1.), s összesen 44 db harckocsival rendelkezett.

23 Jászberény és a város laktanyáiban állomásozó honvéd alakulatok kapcsolata példaértékűnek számított, hiszen a jászberényi helyőrség soraiban – leszámítva a hivatásos tiszteteket – döntő többségükben jászberényi és jászsági származású tartalékos tisztetek, altisztetek és legénységi állományúak szolgáltak. A hagyományá nemesedett állami (március 15., Hősök

„A bolsevizmus elleni keresztes hadjáratból” hazatért jászberényi páncélosok tiszteletére október 16-a délelőttjén a város közönsége nagyszabású ünnepséget rendezett. A Jász Hírlap szeretettel üdvözölte a frontról hazatérőket: „Honvédek! Szeretett páncélosaink! Hálatelt szívvel és nagy szeretettel üdvözölünk Benneteket hazatéréstek alkalmával. A Ti nagy, hősi küzdelmeteket aranybetűkkel írja majd fel a történelem! Hűek maradtatok a magyar eszményhez és bebizonyítottátok, hogy a magyar katonának nincs párja a világon! Mikor a haza szólít: Isten és Haza nevével a szívetekben életeteket és véreteket áldozátok, akadályokat nem ismerve törtök mindig csak előre és ott, ahol kell – mint most ott a messzi, és kegyetlen csatamezőkön – véditek és oltalmaztatok az otthont és a Hazát! A jó Isten áldása kísérfen továbbra is Benneteket és a még mindig harcoló Bajtársakat!”²⁴ A Hősök szobra előtt ott várakozott a város apraja-nagyja, hogy a hazatérteket köszöntse. Dr. Kele István pápai prélátus celebrálta a tábóri misét, majd Halasy Miklós református lelkész idézte az Evangélium szavait. Ezután Koritsánszky-Koháry Endre alezredes, a harckocsi zászlóalj – amely szeptember 30-ától 31. önálló harckocsi zászlóalj néven szerepelt – új parancsnoka, Jászberény városparancsnoka lépett a mikrofon elé: „[...] első hálás gondolatom a Hadak Urához száll, aki megsegített Benneteket, hogy majdnem kétezer kilométer távolságról, soha el nem képzelt istentelen, vad, barbár, erkölcstelen, hazátlan bitangok által félrevezetett tömegekkel mindig dicsőséggel vívott óriási harcok után – habár megfogyva is –, de újból ennek a vérrel, könnyel sokszor áztatott dicső Haza szent földjére léphettetek. Öröm tör elő szívemből, mert itt láthatlak Benneteket, azokat, akik minden időre példát adtatok, példát mutattatok az egész ország itthon maradt lakosságának, hogy a Haza érdekében hogyan kell viselkedni, példát adtatok, hogy ezt az ezeréves Hazánkat a legnagyobb nélkülözések között is hogyan kell szeretni és megmenteni [...] Azért jöttünk ide először a Hősök szobrához, hogy Nektek a világháborús hősöknek elmondjuk, hogy már nyugodtabban aludhatjátok örök

---

emléknapja), egyházi (úrnapi körmenet) és városi ünnepségeken Jászberény helyőrsége méltó módon képviselte a honvédséget, Jászberény pedig ugyanígy vállalt szerepet a városban állomásozó katonaság ünnepélyein és megmozdulásain, így többek között a város közönsége adományozott 38 M. kürtzászlót páncélos zászlóaljának 1942. március 22-én.

24 *Jász Hírlap*, XXIII. (1941) 42. sz. 1–4.

álmotokat, mert már itt vannak azok a hős honvédek, hős páncélosok, akik a Ti példátokat követve megbosszulják a világháború utáni gyalázatot. Halljátok-e a messze távolból jövő, síró magyar hangokat? Még több helyen ma is verik, üldözik, gúnyolják a magyart. Ígérjük, hogy már közeleg az az idő, amikor Ti, világháború hősei valamennyien nyugodtan aludhatjátok örök álmotokat, mert bárhol is feküsztek a régi Nagy-Magyarország területén, ott mindenütt magyar honvéd fog örködni örök álmotok felett. Ebben a nagy harcban mi, páncélosok első vonalban kérünk helyet [...]"²⁵ A városparancsnok szavai után Dr. Pénzes Sándor polgármester beszéde hangzott el: „Jászberény város közönsége nevében ez ünnepi percekben első szavam Hozzátok: Isten hozott! [...] Vitéz Honvédek! A hadjárat, melyben részt vettetek, nem területi hódításért, nem anyagi előnyökért folyt, hanem sokkal drágább erkölcsi értékekért: az Isten, Haza és család megszentelt eszméiért és azok védelmében. A magyar nemzetnek nem voltak és nincsenek ma sem idegen területi igényei egy nép rovására sem, de, viszont ezeréves ősi jussának, a szentistváni birodalmának minden talpalatnyi területéhez törhetetlen hűséggel ragaszkodik és ezért a magyar katona, amint a múltban, úgy a jövőben is, mindenkor kész vérét és életét áldozni [...]"²⁶ A Tűzharcosok nevében Dr. Bathó Károly, azután Csikós Béla VIII. osztályos gimnazista köszöntötte az ifjúság képviselőit a honvédeknek. A hazatértek nevében Toronyi Béla százados kegyeletos szavak kíséretében megkoszorúzta a Hősök szobrát. Az ünnepély zárásaként a harckocsi zászlóalj és a „József nádor” 2. honvéd gyalogezred jászberényi III. zászlóaljának kivezényelt díszszázada virágosó közepette vonult el a város lakossága előtt, s a zászlóalj tisztikara ünnepi ebéden vett részt a Lehel Szálló éttermében.

A szovjet fronton maradt „birinyi” páncélosok előretörését nem csak az ellenség, hanem az időjárás romlása is nehezítette, harckocsijaik nagyobb része a hirtelen beállott nagy hideg miatt működésképtelenné vált. Október 19. és 21. között Mecsebelovkánál súlyos harcokat vívtak. Október 20-án lötték ki a szovjetek Mecsebelovka előtt, Otdohninán Laczkó Győző hadnagy szakaszparancsnoki harckocsiját. A Toldi tornyában ülő Laczkó hadnagyot halálos gégelövés érte.

25 *Jász Hírlap*, XXIII. (1941) 42. sz. 1–4.

26 *Jász Hírlap*, XXIII. (1941) 42. sz. 1–4.

6. kép. Lackó Győző főhadnagy kilőtt harckocsijának lövegtornya, amelyen jól látszik az ellenséges páncéltörő lövedék becsapódási nyoma. Jászberény, 1942 eleje²⁷

A páncélosok helytállását az egyik jelentés a következőképp méltatta: „A harckocsi századok az idegen csapatteknél is kitűntek elszánt, vitéz magatartásukkal, a páncélos névre csak dicsőséget hoztak és a sikeres támadás főtenyezőivé váltak [...] Az elsuhant napok folyamán szakadatlanul zuhogott az eső, az agyagos, felázott terepen és utakon tehát a támadás végrehajtása szinte emberfeletti teljesítmény volt. A gyorshadtest gépkocsizó csapatai, a páncélosok hathatós támogatása mellett ily mostoha körülmények között is sikeresen küzdöttek [...] Pihenés, megállás nélkül, folytonosan üldözték, támadták az ellenséget. E küzdelmek közepette halt hősi halált az 1. könnyűharckocsi század

²⁷ A képek Babucs Zoltán magángyűjteményéből származnak.

egyik szakaszparancsnoka, Laczkó Győző főhadnagy,²⁸ ki vitéz és önfeláldozó magatartásának jutalmául a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét [kapta].²⁹

A Donyec menti Izjumig előrejutott páncélosokat november 17-én vonták ki az arcvonalból, gépjármű anyaguk december 18-án érkezett haza, míg páncélos részeik 1942. február 1-jén érkeztek meg Magyarországra.

Hadműveleti teljesítményük értékelése

Az 1941-es hadjáratban való helytállásáért a jászberényi páncélosok közül összesen három tiszt érdemelte ki a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét hadiszalagon a kardokkal, négyen a kardos-hadiszalagos bronz Signum Laudist, az altiszti karból és a legénység soraiból hárman a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érmet, 14-en a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmet, 20-an a Magyar Bronz Vitézségi Érmet, míg négyen a Magyar Bronz Érdemérmeket kapták meg.

A hősi halált halt jászberényi páncélosok emlékét az alakulat kegyelettel ápolta. Hábel Pál hadapród őrmester önfeláldozó hőstettét szekko formájában is megörökítették, amelyet egyik karpaszományosuk, Donászi Ede festett meg a Lehel Szálló lépcsőházában. Ekkor született meg két hadapród őrmester jóvoltából a zászlóalj „Zúg a harcokosi, készülj fel Bajtárs” kezdetű indulója, amelyet a Jász Hírlap is közölt. A 31. önálló harcokosi zászlóalj tisztikara 1942. január 11-én, vasárnap délelőtt 11 órakor avatta fel a hősi halott páncélosok emléktábláját, s a rendezvényen Koritsánszky-Koháry alezredes méltatta azok haditetteiket, akik „ezen laktanyából indultak el 1941. évi július hó 1-én a bolsevizmus elleni harcra és onnan nem tértek vissza, mert a dicsőség mezején áldozták fel példaadó életüket [...]”³⁰ Még ebben az évben, május 30-án a jászberényi Keresztény Nőegylet, az Úrilányok Mária Kongregációja és a jászberényi Tűzkereszt Főcsoport anyagi áldozatának köszönhetően újabb emléktáblát avattak az 1941-es hadjárat jászbe-

28 Laczkó Győző post mortem kapta meg főhadnagyi rendfokozatát, 1941. november 1-jén.

29 HL Horthy-kori alakulatok II. 1456. M. kir. Kárpát csoport 2. doboz. A páncélos zászlóalj előretörése a Doney melletti Isjumig. 4.

30 *Jász Hírlap*, XXIV. (1942) 3. sz. 1.

rényi páncélos hőseinek tiszteletére. Az ünnepségen jelen voltak a hősi halottak hozzátartozói, valamint a város vezetősége és testületei. Zytás százados beszélt a zászlóalj előző évi harcairól, majd a zászlóaljparancsnoktól engedélyt kért a tábla leleplezéséhez. Az „Imához!” kürtjel elhangzását követően Koritsánszky-Koháry alezredes Kerényi százados özvegyének átnyújtotta a Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon a kardokkal kitüntetési okmányát, a koszorúzást követően pedig a harcok zászlóalj díszszázada dübörgött el a közönség előtt. A zászlóalj hadapródjai műsoros estet is adtak a hősi halottak tiszteletére, a teljes bevételt a hozzátartozóknak és a Vöröskeresztnek szánták. A rendezvény a kultúrházban zajlott le 1942. december 13-án, ahol a hadapródok szereplése mellett Rátonyi Róbert színművész, Orbán Sándor nátaénekes és Németh Miklós zenekara is fellépett. A megjelenteket az új zászlóaljparancsnok, Kardos Károly alezredes köszöntötte, az egyes műsorszámokat Somogyi Tibor tartalékos zászlós konferálta be.

A hadműveletek során kiderült, hogy a Toldi a szovjet harcokcsikkal és páncéltörő lövegekkel szemben mind tüzerő- mind páncélvédetség szempontjából alulmaradt, egyetlen erénye gyorsaságában és mozgékonyaságában rejlett. A gyorshadtest többi alakulatához hasonlóan a jászberényi zászlóalj is – utólagosan megszerkesztve – elkészítette hadműveleti tevékenységének leírását és haditapasztalatait. „Könnyűharckocsi alakulatokat a jellemző adatok és tulajdonságok miatt, csakis a többi fegyvernemmel szorosan együttműködve, kísérő feladatokra szabad alkalmazni. Nagy hiba a szakaszokat páncéltörő fegyverek és tüzérségi tűztámogatás hiányában térben és időben elválasztva pillanatnyilag kellemetlen helyzetek egyensúlyozására bevetni. /:Nikolajew-i csata:/ A harcokcs századokat gyalogsággal együtt, mélyen tagozva páncéltörő fegyverek és tüzérségi tűz támogatása mellett kell bevetni. A bevetési irányokat úgy kell megválasztani, hogy a harcokcs századok már a fedezővonal által biztosítva legyenek az ellenség mélységben levő tűzfegyvereitől. Őket önállóan alkalmazni sohasem szabad.”³¹ – olvashatjuk a Zytás István százados által szerkesztett hadinaplóban. A Toldi könnyűharckocsikról az alábbi megállapításokat tette: „A harcokcsi egységek az ellenséges harcokcsik és páncéltörőkkel vívott harcokban kevés kivétellel mindig alul maradtak. Ennek oka kettős:

31 *Jászberényi hadikrónika* 85.

egyik a páncélvastagság elégtelensége /:a toronytető, mely figyelés közben felhajtva, hivatva lenne a parancsnokot védeni, gyalogsági „M”³² lőszerrel átlóhető:/, a másik ok, hogy a harckocsi fegyverzetének 20 mm nehézpuska lövésszaki adottsága nem olyan, hogy azzal ellenséges páncéltörő fegyvert minden esetben meg lehessen semmisíteni. Az orosz 45 mm-es páncéltörő, szerencsés esetben 1500–2000 méter távolságról megnyithatja a tüzet és találat esetén átüti a könnyű harckocsi páncélját. Ugyanakkor ilyen távolságra a harckocsi fegyverei hatástalanok. Szükséges tehát a harckocsi fegyvereinek 3,4 cm, vagy 4 cm-re való fokozása, vagy állandóan páncéltörő fegyver[e]kkel való együttes alkalmazása. Legideálisabb a tervezett Nimródok beállítása, melyekkel számos olyan feladat oldható meg, melyre a könnyűharckocsi jelenleg képtelen. [...] A harckocsik rádiókészülék nélkül értéktelenek és így alkalmazni őket, csak felesleges veszteségeknek tesszük ki magunkat /:Filanowka-i ütközet:/: A harckocsi kezelőknek egymással való összeköttetése nincs megoldva. Le nem írható hátrányokkal jár. Harc közben a harckocsivezetőnek való parancsadás szinte keresztülvihetetlen.”³³

Jászberényben folytatódott a harckocsi zászlóalj átszervezése és felszerelése. Előbb 40 M. Nimród páncélvadászok, majd 40 M. Turán közepes és 41 M. Turán nehéz harckocsik gyarapították meglévő páncélos állományát.³⁴ 1942. október 1-jétől az esztergomi „József nádor” 1. honvéd harckocsiezred II. zászlóaljaként működtek, de a továbbiak a zászlóalj történetének más fejezetét képezik.³⁵

32 M = magvas

33 *Jászberényi hadikronika* 85–87.

34 A 40 M. Nimród páncélvadász és légvédelmi gépágyú harci tömege 10,5 tonna, maximális sebessége 50 km/h, páncélvastagsága 6–13 mm, fegyverzete egy db 36 M. Bofors 4 cm-es légvédelmi gépágyú volt. Kezelőszemélyzete hat főből állt. A 40 M. Turán közepes harckocsi harci tömege 18,2 tonna, maximális sebessége 47 km/h, páncélvastagsága 13–50 mm volt. Fegyverzete egy db 40 M. 4 cm-es harckocsiágyúból és kettő darab 34/40 M. Gebauer géppuskából állt. A 41 M. Turán nehéz harckocsi harci tömege 19,2 tonna, maximális sebessége 45 km/h, páncélvastagsága 13–50 mm volt. Egy db 41 M. rövid csövű 7,5 cm-es harckocsiágyú és kettő db 34/40 M. Gebauer géppuska alkotta fegyverzetét. A Turán mindkét típusát öt fős személyzet működtette, s mindhárom páncélos fajta R-5/a rádióval rendelkezett.

35 A tanulmányhoz felhasználva: Babucs 2000a, 47–113.; Babucs 2000b, 290–294.; Babucs 2000c, 273–280.; Babucs–Maruzs 2007, 17–53.; Babucs 2017, 86–89., 99–103.; Babucs 2017–2019, I. 15–17., 25–29., II. 7–8.; Zentay 1942, 11–154.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Babucs 2000a.** Babucs Zoltán: „Század vigyázz! Harckocsira!” A jászberényi páncélos zászlóalj a II. világháborúban. Jászsági honvédek a II. világháborúban. I. kötet. Jász Honvédekért Alapítvány, Jászberény, 2000.
- Babucs 2000b.** Babucs Zoltán: „Horthy Miklós katonája vagyok...” A M. Kir. Honvédség jászsági csapattestei a II. világháborúban. In: Langó Péter (szerk.): *Szállástól a mezővárosig. Tanulmányok a Jászság és Jászfényszaru múltjából.* Jászfényszaru, 2000, 289–311.
- Babucs 2000c.** Babucs Zoltán: Jászberényi páncélosok a II. világháborúban. In: Zádorné Zsoldos Mária (szerk.): *Zounuk 15. kötet.* A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok, 2000, 269–303.
- Babucs – Maruzs 2007.** Babucs Zoltán – Maruzs Roland: „Jász vitézek rajta, előre!” A jászberényi kerékpáros és harckocsi zászlóalj története (1921–1945). Püldo Kiadó, Budapest–Nagykovácsi, 2007.
- Babucs 2017.** Babucs Zoltán: A város honvéd helyőrsége a második világháborúban. In: Pethő László (főszerk.): *Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig.* Jászberény, 2017, 84–112.
- Babucs 2017–2019.** Babucs Zoltán: *Jászmagyar honvédek albuma (1921–1945).* I–II. kötet. Tortoma Kiadó, Barót, 2017–2019.
- Chapó 1942.** Chapó Gyula: Egy harckocsi-szakasz harcaiból levont tanulságok. *Magyar Katonai Szemle*, (1942) II. sz. 551–564.
- Zentay 1941.** Zentay István, vezérkari százados: „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!” (Hadinapló). Vitézi Rend Zrínyi Csoport kiadása, Budapest, 1942.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK, MAGÁNGYŰJTEMÉNYEK:

HM Hadtörténelmi Levéltár (Budapest)

Jászberényi hadikrónika Horthy-kori alakulatok II. 1456. M. kir. Kárpát csoport 9. h. kp.-hk.zlj. 2. doboz. Zytás István: A m. kir. „Kiss Ernő altábornagy” 9. honvéd (kerékpáros) harckocsi-zászlóalj hadikrónikája. 1941. július 1-től szeptember 27-ig.

Horthy-kori alakulatok II. 1456. M. kir. Kárpát csoport 2. doboz. A páncélos zászlóalj előretörése a Donez melletti Isjumig.

Nemes lébényi Chapó Gyula magyar királyi hivatásos páncélos főhadnagy levele (St. Louis/USA, 1999. május 19.) (Babucs Zoltán gyűjteményében)

KORABELI SAJTÓANYAG:

Jász Hírlap, XXIII. (1941) 42. sz. 1–4.

Jász Hírlap, XXIV. (1942) 3. sz. 1.

